

Cirkulärnr: 1998:115
Diariernr: 1998/1802
Handläggare: Margareta Erman
Sektion/Enhet: Vård och omsorg
Datum: 1998-07-06
Mottagare: Individ- och familjeomsorg
Rubrik: Påföljder för unga lagöverträdare
Bilagor: Svensk författningssamling

1998-07-06

Vård och omsorg
Margareta Erman

Individ- och familjeomsorg

Påföljder för unga lagöverträdare

Riksdagen har den 3 juni 1998 beslutat om nya påföljder för unga lagöverträdare. Till grund för riksdagsbeslutet ligger departementspromemorian Ds 1997:32 "Påföljder för unga lagöverträdare", propositionen 1997/98: 96 "Vissa reformer av påföljdssystemet" samt Justitieutskottets betänkande 1997/98: JuU 21.

Lagarna träder i kraft den 1 januari 1999. I de följande presenteras lagarna och dess betydelse för socialtjänstens verksamhet.

De nya påföljderna

- * överlämnande till vård inom socialtjänsten i kombination med böter eller föreskrift om ungdomstjänst
- * föreskrift att genomgå vård eller annan åtgärd enligt en av socialtjänsten upprättad vårdplan
- * sluten ungdomsvård

Nya och ändrade lagar

SoL 65 a §, ny

LVU 3 §, tillägg

Brottsbalken 30 kap. 5 §, tillägg

Brottsbalken 31 kap. 1 §, tillägg

Brottsbalken 38 kap. 2 §, tillägg

Brottsbalken 31 kap. 1 a §, ny

Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, 4 och 11 §§, tillägg

Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård, ny

Allmänt

Riksdagens beslut innebär att unga lagöverträdare så långt det är möjligt skall hållas utanför kriminalvården. I första hand skall de vara föremål för åtgärder inom socialtjänsten. Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten finns kvar och förstärks för att kunna utgöra ett trovärdigt alternativ till övriga påföljder.

De straffrättsligt motiverade kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet ges ett större utrymme i de nya och ändrade lagarna.

Principen om *förutsebarhet* innebär att en påföljd skall vara utformad så att det på förhand står klart vad den kommer att innebära för den som blir dömd. Principen om *proportionalitet* innebär att det skall finnas en balans mellan brottet och samhällets reaktion på detta. Straffets stränghet skall bestämmas utifrån brottets svårighet. Principen om *konsekvens* innebär att den dömda skall rätta sig efter de regler som gäller och efter de beslut som meddelats och att ett brott mot regeln eller beslutet skall följas av en reaktion.

Yttrande till åklagarmyndighet och domstol

Åklagaren skall, enligt lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, 11 §, begära socialnämndens yttrande i fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han fyllt 18 år. Ett motsvarande yttrande kan begäras av domstolen för den som åtalats för brott och är under 21 år.

Genom ett tillägg till 11 § LUL framgår att ett sådant yttrande skall ges ett utförligare innehåll än vad som hittills krävts. Yttrandet skall dels innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare vidtagit i fråga om den unge, dels en vårdplan utvisande vilka åtgärder som nämnden avser att vidta. Om åklagaren begär det eller nämnden finner det nödvändigt skall yttrandet även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt.

Av vårdplanen skall framgå arten, omfattningen och varaktigheten av de åtgärder nämnden avser att vidta. Uppgifterna bör vara så konkreta som möjligt.

Genom att yttrandena ges ett utförligare innehåll får åklagare och domstol en bättre uppfattning dels om den unges eventuella vårdbehov, dels omfattningen av de åtgärder som socialnämnden planerar att vidta för den unge. Framför allt får den unge en bättre uppfattning om vad ett överlämnande till vård inom socialtjänsten innebär.

Med hänsyn bland annat till de ökade kraven på innehållet i det yttrande som socialtjänsten skall avge har tidsfristen för åklagarens förundersökning förlängts från fyra veckor till sex veckor, enl 4 § LUL. Mål med unga lagöverträdare bör dock alltid handläggas skyndsamt.

Överlämnande till vård inom socialtjänsten

Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten finns kvar och regleras i Brottsbalken 31 kap. 1 §.

Domstolen skall dock på ett mer uttalat sätt än hittills pröva om socialnämndens planerade insatser framstår som tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. För att kunna göra denna bedömning är det nödvändigt att domstolen har tillgång till ett utförligt yttrande från socialnämnden.

Om det av socialnämndens vårdplan framgår att den unge skall bli föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen, d.v.s frivillig vård, skall rätten, om den dömer till överlämnande till vård inom socialtjänsten, meddela föreskrift om att denne skall genomgå sådan vård eller åtgärd. Om vård med stöd av LVU är aktuell kan föreskrift inte meddelas.

Bestämmelsen i brottsbalkens 31 kap 1 § har kompletterats med en möjlighet för domstolen att besluta om föreskrift att den unge skall delta i ungdomstjänst i lägst 20 och högst 100 timmar . En förutsättning för att domstolen skall kunna meddela en föreskrift om ungdomstjänst är att den unge samtycker till detta.

Ungdomstjänst är en tilläggssanktion till överlämnandepåföljden. Det innebär att fråga om ungdomstjänst kan komma att aktualiseras endast om domstolen finner att förutsättningarna i övrigt föreligger för ett överlämnande till vård inom socialtjänsten. Frågan om den unga kan bli föremål för ungdomstjänst bör i förekommande fall väckas så tidigt som möjligt. Nämnden bör därför i sitt yttrande särskilt ange om den anser att det kan bli aktuellt med ungdomstjänst och vilket innehåll denna i så fall kan få.

Beslut rörande ungdomstjänst innebär inte något formellt åläggande för kommunerna att ordna ungdomstjänst. I de fall kommunen inte kan erbjuda ungdomstjänst får domstolen i stället välja en påföljd inom kriminalvårdens ram.

Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten kan undanröjas (BrB 38 kap. 2 §) om den unge inte följer de av domstolen beslutade föreskrifterna om vård eller åtgärder enligt socialtjänstlagen (vårdplanen) eller om denne bryter mot en föreskrift om ungdomstjänst.

Socialnämndens skyldighet att underrätta åklagarmyndigheten

Socialnämnden skall underrätta åklagarmyndigheten om den vård eller de andra åtgärder som redovisats i vårdplanen enligt 11 § LUL inte kommer till stånd.

Detsamma gäller om den som dömts till överlämnande till vård inom socialtjänsten bryter mot de föreskrifter som domstolen beslutat om enligt 31 kap. 1 § tredje stycket 2 brottsbalken.

Socialnämndens skyldighet framgår av den nya 65 a § i socialtjänstlagen. Den innebär att nämnden måste följa upp hur den unge följer den planerade vården och de föreskrifter som beslutats för att vid behov underrätta åklagarmyndigheten. Underrättelseskyldigheten gäller oavsett om vården ges med stöd av SoL eller LVU. Nämndens underrättelse till åklagaren skall ske i skriftlig form.

Åklagare och domstol får genom en sådan underrättelse möjlighet att ta ställning till om påföljden skall ändras eller undanröjas.

Ungdomstjänst administreras av socialtjänsten

Ungdomstjänst är som nämnts en tilläggssanktion till påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten och administreras av socialtjänsten. Ungdomstjänsten kan pågå lägst 20 timmar och högst 100 timmar. Det är domstolen som beslutar om det antal timmar som ungdomstjänsten skall omfatta. Den innebär att den unge skall utföra oavlönat arbete eller delta i annan särskilt anordnad verksamhet.

Socialtjänsten bestämmer den närmare utformningen av innehållet i ungdomstjänsten. Med hänsyn till att det är fråga om unga personer som kan antas ha ett särskilt behov av fostran och vägledning kan det vara lämpligt att låta ungdomstjänsten bestå i att den dömde skall delta i olika former av program eller utbildning i angelägna frågor. Det viktiga är att den unge ges tillfälle att skaffa sig erfarenhet av samhällsnyttig verksamhet tillsammans med andra människor som inte ingår i hans vanliga umgänge.

Socialnämnden skall, sedan den unge ålagts ungdomstjänst, snarast upprätta en plan över hur denna skall verkställas. Domstolens föreskrift innebär att den dömde är skyldig att följa den upprättade planen.

När får domen verkställas?

Det finns ingen bestämmelse om huruvida domstolens beslut om överlämnande till vård inom socialtjänsten skall verkställas genast eller först sedan domen vunnit laga kraft. En sådan bestämmelse har ansetts obehövlig eftersom socialtjänsten, oavsett innehållet i domen, självständigt skall vidtaga de åtgärder som ankommer på den enligt socialtjänstlagen.

I vissa fall - t.ex. om den unge överklagar domen under påståendet att han är oskyldig - kan det dock finnas anledning för socialnämnden att avvakta utgången i överrätten. Detta gäller särskilt om överlämnandepåföljden är förknippad med en föreskrift om ungdomstjänst.

Sluten ungdomsvård

En ny frihetsberövande påföljd, sluten ungdomsvård, införs för brott som någon begått innan han fyllt 18 år. Påföljden är tänkt att användas då ungdomar begått så allvarliga brott att samhället måste reagera kraftfullt genom

ett frihetsberövande. Den enda form av frihetsberövande som dagens påföljdssystem kan erbjuda är fängelse, vilket enligt propositionen är olämpligt för ungdomar. Man har därför funnit det angeläget att tillskapa ett frihetsberövande alternativ till fängelset.

Om rätten finner att det finns synnerliga skäl för att döma en person som begått brott innan han fyllt 18 år till fängelse skall den nu istället enl en ny bestämmelse i 31 kap. 1 a § BrB först pröva om påföljden kan bestämmas till slutna ungdomsvård. Tiden för slutna ungdomsvård kan rätten fastställa till lägst fjorton dagar och högst fyra år.

De närmare bestämmelserna om slutna ungdomsvård finns i Lag om verkställighet av slutna ungdomsvård. Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten som skall planläggas och genomföras i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort.

Verkställigheten av slutna ungdomsvård skall ske vid sådant särskilt ungdomshem som avses i 12 § LVU. Det skall ankomma på Statens institutionsstyrelse att efter samråd med socialtjänsten i den dömdes hemkommun bestämma vid vilket särskilda ungdomshem den dömda skall tas in.

Utslussningen bör vara en normal del av påföljden slutna ungdomsvård. Denna kan innebära många olika alternativ alltifrån kortare permissioner till regelmässigt deltagande i aktiviteter utanför det särskilda ungdomshemmet. Det kan även vara fråga om att den dömda mer stadigvarande placeras utanför det särskilda ungdomshemmet. Placeringen skall vara förenad med någon slags strukturerad verksamhet vars syfte är att främja den unges anpassning i samhället. Det bör enligt propositionen inte förekomma att den unge placeras i eget boende eller i föräldrahemmet, eftersom en sådan placering skulle urholka påföljdens innehåll.

Beslut om när och i vilken utsträckning vistelse utanför det särskilda hemmet skall medges fattas av Statens institutionsstyrelse efter samråd med socialnämnden i den dömdes hemkommun. I fråga om placering utanför det särskilda ungdomshemmet fordras att socialnämnden i den dömdes hemkommun samtycker till en sådan placering.

Den tid som den dömda ges tillfälle till vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet skall inräknas i verkställigheten. Vistelsen bör vid behov förenas med särskilda villkor. Det särskilda ungdomshemmet skall behålla behandlingsansvaret för den unge men ansvaret för hans omedelbara behov av bostad, ekonomiskt stöd samt sociala behandlingsinsatser åvilar socialtjänsten. (Se vidare under Kostnader)

LVU

När en ungdom som är föremål för vård enligt LVU döms till slutna ungdomsvård bör socialnämnden bedöma huruvida behovet av LVU-vård kvarstår. Socialnämnden är fri att besluta efter vad som är mest ändamålsenligt i det enskilda fallet. Ibland är omständigheterna sådana att beslutet om LVU-vård kvarstår, exv kan detta gälla vid korta verkställighetstider.

När den som överlämnas till sluten ungdomsvård samtidigt är föremål för LVU-omhändertagande kommer olika regelsystem att gälla under verkställigheten. Dock kan konstateras att flertalet av de nuvarande reglerna för genomförande av LVU-vården vid de särskilda ungdomshemmen också bör gälla för den som dömts till sluten ungdomsvård. Statens institutionsstyrelse kan inte ta ut någon avgift från kommunerna för vård enligt LVU under den tid som den unge samtidigt är föremål för verkställighet av sluten ungdomsvård (Prop. sid 174).

Vissa av de ungdomar som döms till sluten ungdomsvård kommer att vara i behov av fortsatt tvångsvård vid verkställighetstidens slut. En komplettering av LVU har därför tillkommit som gör det möjligt att vid denna tidpunkt besluta om vård enligt LVU utan krav på aktuellt missbruk eller andra riskbeteenden. Värdet i detta tillägg till 3 § LVU ligger i att samhället får bättre möjligheter att säkerställa kontinuiteten i vården av dem som är i behov av tvångsvård under längre tid än vad den utdömda påföljden medger. Detta gör det angeläget att socialtjänsten följer utvecklingen för den unge under verkställighetstiden för att kunna ta ställning till ett eventuellt behov av LVU-vård.

Det är enligt propositionen viktigt att göra åtskillnad mellan samhällets straffrättsliga reaktion och LVU-vården. Därför bör besluten enligt LVU föregås av en fullständig prövning av samma slag som vid andra beslut om omhändertagande enligt LVU.

Kostnader

När det gäller den slutna ungdomsvården slås fast att staten skall svara för hela kostnaden för denna nya påföljd (Prop. sid 181). Propositionens skrivningar är emellertid delvis motstridiga eftersom man samtidigt angivit att hemkommunens samtycke till placering utanför det särskilda ungdomshemmet krävs eftersom kommunen i detta fall skall svara för kostnaderna (Prop. sid 168-169). Svenska Kommunförbundet avser att begära överläggningar med Justitiedepartementet för ett klarläggande.

Förslagen rörande överlämnande till vård inom socialtjänsten inklusive möjligheten att komplettera denna åtgärd med ungdomstjänst har bedömts innebära ett visst merarbete och därmed ökade kostnader för kommunerna. Regeringen har efter samråd med Svenska Kommunförbundet gjort bedömningen att det generella statsbidraget till kommunerna skall öka med 8 milj kronor.

Frågor med anledning av detta cirkulär besvaras av Margareta Erman, tel 08-772 43 23 och Gigi Isacsson, tel 08-772 42 45.

SVENSKA KOMMUNFÖRBUNDET
Vård och Omsorg

Anita Sundin

Bilagor:

Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård

Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)

Lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga